

Bijdrage tot den Beeldenstorm

door Jos. Kleyntjens S. J.

Beeldenstorm te Wessem. (L.)

Wessem behoorde tot de heerlijkheid Weert. Philips van Montmorency 1), graaf van Horne was er de eigenaar van.

1) Zie Publ. der Limb. VIII, p. 64. Na de onthoofding van graaf Philips, 5 Juni 1568, verliet gravin Walburgis „heel stillekens” Weert. Met haar vertrek eindigde ook de overheersching der Nieuwe Leer in deze streken.

Deze, die zich om den godsdienst niet bekommerde, liet de vrije hand aan zijn echtgenoot Walburgis van Neuenar, een vurige aanhangster der nieuwe leer. Aan haar is het dan ook te wijten, dat de nieuwe leer zich krachtig gesteund voelde en overal zoo driest durfde optreden. Vooral in 1566 konden de kettters, die maar al te goed wisten, dat het kasteel hun geen rekenschap zou vragen naar hartelust de kerken bestormen en alles kort en klein slaan. Uit de hier volgende informaties, door den commissaris Willem van Sandt, genomen, blijkt, dat de predikant, die van Roermond naar Wessem overkwam, daarheen gebracht werd door twee inwoners van Wessem, Jan Keyzers en Jan Joosten. Hij predikte er, maar het gehoor was niet groot; de burgemeester ontving hem in zijn woning, maar durfde het blijkbaar niet aan hem te huisvesten; op gemeentekosten werd hij uitbesteed bij Trijn de hode of van Kelst. Deze predikant heette Lambert Baecxen. Een andere gevangene verklaart, dat hij twee predikanten naar Wessem gebracht heeft: de reeds genoemde Lambert Baecxen en Thomas van Torn, de eerste was een afgevalen pastoor. Zij hebben gelogeerd bij den secretaris in Wessem, Jan Joosten en bij Deryck Vynckebosch. Zeker is, dat op aanstoken van de predicanten ook te Wessem de beelden en banken in de kerk zijn stukgeslagen, want in de verschillende verhooren, die wij bezitten, wordt telkens gevraagd, wie de kerkschenders geweest zijn, maar geen enkele der gevangenen waagt het, een naam te noemen. Wel verklaart er een: „5 oft 6 mans personen gecommen zynde van Weert hebben de kercke tot Wessem gescheynt.”

Dat onder de bescherming der familie Neuenar de ketterij ook te Wessem diep wortel had geschoten blijkt uit een oorkonde die zegt: „Le dict Wessem a toujours été fort infecté d'hérésie.”

En er wordt dan nog bijgevoegd, dat het een nest van vrijbuiters was, waaruit de voornaamste inwoners gevlucht waren en waarin niemand vrij een voet durfde zetten.

Welke is de rol geweest van den pastoor? Ook deze schijnt de nieuwe leer aangehangen te hebben. Een der gevangenen zegt over hem, dat: „alstoen tertijt vuell quaetz gedaen heeft heer Eustachius, doen tertijt ende nu tegenwoerdelich pastoor tot Wessem, als dat deselve pastoor alsdoen den nieuwen predicanten aenhengich is geweest, deselve predicanten proberende ende heur lezinge confirmerende als deselve goet te zijn.”

Folio 221.

Examinatie van zeeckere gevanghenen binnen de stad Wirdt ende (bek)entenisse daer vuyt gevolcht. 1)

Opten Iien dach may anno 1570 des achternoens in presentie Sr. *Guarcia Suares*, capitein ende *Goirt Kael* 2), schoutent aldaer, is voergebracht *Frans Hillen*, gevangen tot Wirdt ende comparerende, is gevraecht hoe oudt hy, gevanghen, is, seijt, hy, die spreeckt, oudt te zyn omtrint 50 jaeren.

Gevraecht van wat ambacht oft coopmanschap hy, gevanghen, is, seijt, hy, die spreeckt, eenen laeckenmaecker te zyn.

Gevraecht van wat geloeve hy, gevangen, is, seyt hy, die spreeckt, te gelooven in zynen Credo.

Gevraecht off hy inde misse niet en gelooffden, seyt hy, die spreeckt, in de selve te gelooven, als te zyn oprecht gelyck als hy, die spreeckt, nu voerleden Paeschen gebycht te hebben, aenden pastoor van Wirdt, ende zyn H. Sacrament ontfangen te hebben, van eenen genöempt heer *Jan*, woenachtich alhier als hy vermeynt, ende van zulcx zoude de pastoor tot Wirdt wetenschap draegen als hy anders niet vermeynt.

Gevraecht off hy, gevanghen, te voeren theylige sacrament, op doude maniere ende catholyche gelooven ontfanghen heeft, seyt hy, die spreeckt, tselve niet ontfanghen te hebben, tzeedert den tyt, dat die nieuwe predicanten inder stat Wirdt gearriveert zyn, ende daer te voerens misse gehoort te hebben, ende ten H. Sacrament gevaen.

Gevraecht, off hy gevanghen oock gelooft in den catholycke geloeve, ende vanden selve te houwen, seyt hy, die spreeckt in de selve te willen gelooven, ende daer by te willen persisteren als houdende de selve voerde betsten.

Gevraecht off hy, gevanghen, niet en heeft onderteyckent zeeckere cedula inder kercken tot Wirdt byde nieuwe predicant oft predicanten, alsdoen voerhoudende van den abjuratie van doude catholycque geloeve, seyt hy, die spreeckt zulcke cedula niet onderteickent te hebben.

Gevraecht off hy, gevanghen, oeck gheen beloeftenisse gedaen en heeft van te willen affgaenden ouden geloeve ende aen te vangen den nieuwen geloeve, seyt hy, die spreeckt, deur permissie ende toelaetinge des greve van Horn zaliger, ende doude gravinne van Horn (die de nieu-

1) Archives Générales du Royaume à Bruxelles. Fonds: Papiers d'état et de l'audience. Registre 520. fol. 221-227.

2) Godfried Kael.

we predicanten in der stadt hebben laeten vuren) well duckwyls de nieuwe predicanten gehoort heeft, vermeynde ende verhoopden, dat zulcx vergeven waer geweest by den heer bisschop van Ruremundt, als sulcx de pastoor van Wierdt verclaert heeft, seggende dat dondersaeten van Wierdt zouden commen te biechten ende leven nae doude gelove van nu voertaen, ende dat deur zulcx in vergelinge ende pardon soude gestelt worden, al tghene dat voerhin geschiet weer den geloeven aengaende, ende is mitz dyen schryende op zyn beyde knyen gevallen, begerende commen, nach ten heylighe sacramenten, gelyck oock ter genaede, gelyck hy, die spreeckt, tot gheenen tyde eenighe waepenen tegen conincklycke Majesteyt genoemen heeft.

Gevraecht off hy raedt oft daet totte kerckescheynden tot Wierdt geschiet, gegheven heeft oft met de kerckscheynders hantplichtich is geweest, seyt hy, die spreeckt zulcx onkennende, dan wel daer tegen gesproecken te hebben als misprysende zulcke ffaict. Oercondt zynr handtschrift: Onder stont: Frans Hillen.

Ten zelve dage ende tyde is voergebracht *Derick Schryvers oft Vinckebosch*, gevangen ende comparerende, is gevraecht hoe oudt hy gevanghen is, seyt hy, die spreeckt, oudt te zyn omtrint LXI jaeren, ende geboeren te zyn van *Ophoeven* inde graefschaps van Horn, ende nu woenachtich zynde inder stadt *Wessem*.

Gevraecht van wat neringe hy, gevanghen, is, seyt hy, die spreeckt, een ackerman te zyn.

Gevraecht van wat geloeve hy, gevanghen, is, seyt hy, die spreeckt, nu te zyn vanden oude geloeve, ende de zelve houdende oprecht te zyn, ende nu voerleden Paesschen vanden pastoor tot *Wessem* ontfangen te hebben theylige sacrament, opten oude geloeve, als onderricht wesende van een heer *van Thoorn*, genoempt heer *Theus*.

Gevraecht, off hy, gevangen, oock daer te voerens vanden oude catholycqueu geloeve, geweest is, ende de zelve onderhoudt, seyt hy, die spreeckt, in voergaende jaeren altyt vanden oude gelove geweest te zyn gelyck alnoch ende daer by te willen persisteren, dan wel waer te zyn, dat hy inden tyt vanden oproericheyt de predicanten gehoort heeft gelyck alsdoen tertyt vuell quaetz gedaen heeft heer *Eustachius*, doen tertyt ende nu tegenwoerdelich pastoor tot *Wessem*, als dat de selve pastoor alsdoen den nieuwen predicanten aenhengich is geweest, de selve predicanten proberende ende heur lezinge confirmerende als de selve goet te zyn, ende seyt hy gevanghen, noot gheen sacramentaris oft Calviniaen geweest te zyn.

Gevraecht off hy, gevanghen, den nieuwen predicanten niet tzyne huysse onderhouden heeft, seyt hy die spreekt gheen predicanten onderhouden te hebben, dan well waer te zyn, dat hy, die spreekt, eenen nieuwe predicant genoempt *Lambert*, enighe maeltyden gegeven heeft, ende is de selve predicant onderhouden ende gelogiert geweest ten huysse van *Tryn de boode* oft *van Ke'st*, ex conxientie, dat hy die spreekt alsdoen borgemeester zynde, heeft eennich gelt gegeven ende verhantheyckt vuyte gemeente gelt, aenden voerscreven Tryn ter oersaecke vanden onderhalt byde voerscreven Tryn gedaen, alsoe 7 oft 8 mannen den nieuwen predicant belooft hadden vander gemeintens gelt te betaelen.

Gevraecht wie die 7 oft 8 mannen zyn geweest, seyt hy, die spreekt, de selve geweest te zyn *Drys Ingenhooft*, *Jan Keyzers*, *Peeter Mtelenberch*, ende hy, die spreekt, sonder meer te weten noemen, daer by vuigende, we te geloeven ende te vermeynen, dat *Jan Joosten* een van de 7 oft 8 mannen geweest is.

Gevraecht off hy, gevanghen, den nieuwen predicant van buyten tot Wessem gebracht heeft, seyt hy, die spreekt, sulcx ontkennende, dan seggende dat *Jan Keyzers* ende *Jan Joosten*, den nieuwen predicant van Raemundt tot Wessem gebracht hebben, als hy die spreekt sulcx gehooft heeft.

Gevraecht off hy gheen kerckescheynders tot Wessem gelogeert en heeft, seyt hy, diey spreekt, dat eenre genoempt *Willem de Roode*, nu fugityff van Wessem tot hem, die spreekt, gecommen is seggende, dat hy Willem voerscreven beveel hadde van Wierdt, hem, die spreekt, zeeckere persoonen eeten ende drincken zoude geven om heur gelt van Wierdt commende, ende zyn de selve persoonen geweest de kerckescheynders tot Wessem, ende achtervolgende voerscreve gebot heeft hy, die spreekt, de voerscreve kerckescheynders eeten ende drinken gegeven naede kerckeschenderie aldaer gedaen, gelyck als hy gevanghen, alsdoen herberch ophoudende was.

Gevraecht off hy, gevanghen, niet en heeft verjaecht eenen schoelmeyster van Wessem, genoempt *M. Gerrit*, seyt hy, die spreekt, waer te zyn, dat *Drys Joosten Ingenhooft* tot Wessem woenende, vermaenende den voerscreven *M. Gerrit*, dat hy, die kinder beeter leeren zoude, gelyck als hy *M. Gerrit* geneicht was, totten dranck, oft andersins soude men eenen anderen in zyn plaetze stellen, twelck de voerscreve Gerrit hoorende heeft gesproecken susdaenighe woerden in substantia; suecht ghy (designerende die van Wessem,) eenen anderen, ick sall oock eenen anderen zuecken, twelck verhoorende naemaels de graevinne van

van Horn, heeft den selven M. affgeset ende eene anderen in syn plaetz gestelt, sonder dat hy, die spreeckt, ennighe oirsaeck is geweest vande verjaginge des M. Gerritz. Oercondt zyn hantschrift hier onder gestelt. Onderstont aldus, Ich Dyrck Schryvers bekenne sulx waer te zyn.

Opten Vten dach may anno 1570 examineert *Jan Joosten* gevanghen tot Wirdt, in presentie de scholtents.

Jan Joosten geboeren van Wessem, gevanghen tot Wirdt, gevraecht hoe oudt hy gevanghen is, seyt hy, die spreeckt, oudt te zyn 58 jaeren.

Gevraecht van wat neringhe hy gevangen is, seyt hy, die spreeckt, een bierbrouwer te zyn.

Gevraecht van wat geloeve hy, gevanghen, is, seyt hy, die spreeckt, vanden oude geloeve te zyne, ende sich te halden aende moeder der heyliger keercke, mittet ghene daer aen cleeft, gelyck hy gevanghen oock nu Paeschen voerleden hem gebycht heeft, ende theylige sacrament ontfangen tot Heel by Wessem, by eenen pastoor genoemte heer *Jan*.

Gevraecht off hy, gevanghen, voer den tyt, gheen sacramentaris oft calviniaen geweest is, ende daer voer hem gedraegen, seyt hy, die spreeckt, sulcx noot geweest te zyn, noch gheen verstant daer aff gehadt te hebben, hoe well hy, die spreeckt, den nieuwen predicant gehooft heeft.

Gevraecht off hy, gevangen, geen kerckescheynders ende andere gebannen onderhouden en heeft, seyt hy, die spreeckt, sulcx noot gedaen te hebben, noch heur geen assistentie ende faueur bewesen.

Gevraecht off hy niet en heeft helpen aennemen oft tot Wessem brengen, den nieuwen predicant genoemt *Lambert Baecxen*, seyt hy, die spreeckt, waer te zyn, dat Lambert voerscreven inden laesten oproer gecommen synde tot Wessem, gecommen is ten huuse van hem, die spreeckt, met toedaen van Henrich Valck nu gestorven, alsoeden brengende den selven predicant aldair ten huuse van hem, gevanghen, ende is de selve predicant aldaer aengenoemen, in presentie van hem, gevangen, als off ende toegaende in welke aenneminghe veel persoenen alsdoen geweest zyn, ende wat van sulcx ende dergelycken geschiet is, begeeft hy, gevanghen, met die van Wessem, eenen anderen heer gehadt te hebben, als de Heer van Horn.

Gevraecht wie de selve syn geweest, ende den selven predicant aengenoemen, seyt hy, die spreeckt, sulcx vergeeten te hebben. dan well geloevende dat *Derick Vinckebosch*, oock alsdoen present was, sonder meer te weeten noemen.

Gevraecht off hy, gevangen, den nieuwen predicant

niet gelogiert en heeft, seyt hy, die spreeckt, den voerscreven predicant gebleven te zyn tot zynen huysse een nacht, (alsoe hy die spreeckt herberge ophoudende is), sonder meer tyts aldaer geweest te zyn, dan sanderen dachs van daer vertrocken is, ten huysse van Tryn Helst oft boede. Oercont zyn handtschrift. Onderstont. Ich Jan Joosten. Deese jegenwoordighe confessie is bevonden mit zynen orinaele taccorderen. By my ((sr.) G. van Ghendt commissaris.

— (*Eu*)slach(ius) van den Eynde — — —, out omtrent XXXVI jaeren geciteert ende gevraecht van weghen conincklycke Majesteyts vanden gelegentheyte der borgemeesteren, scheepnen, ende gerichtsluyders, ende anderen gecooen ende geswooren vander stad *Wessem*, mette appendentien van dien, enz. seyt hy comparant opten eedt van syn priesterschap daer toe gedaen, dat *Deryck Vynckebosch* vanden geloove suspect te zyn, als niet te kercke te comen, noch ten heylige sacramenten, gelyck oock ter cause van dien alsoe suspect te zyn de secretaris *Jan Joosten*.

Gevraecht van wederdoopers ende andere sectarissen, seyt hy, depositant, dat aengaende de Calviniaenen deselve principaelen te zyn *Jan Joosten* ende *Deryck Vynckebosch*. Orcondt zyn hantschrift. Onderstont aldus. Eustachius de Tine, investitus de *Wessem*.

H. Lenaert Haemel, priester ende capellaen tot *Wessem*, out omtrint XXVI jaeren, geciteert ende gevraecht vander gelegentheyte der borgemeesteren ende schepenen, enz. seyt hy, comparant, opten eedt van zyn priesterschap, waer te zyn, dat vanden 7 schepenen, *Deryck Vynckebosch* is vande secte vander sacramentarissen, ende suspect vanden geloove, seggende oock datter een secretaris is aldaer genoempt *Jan Joosten* besmet vander secte vanden sacramentarissen, ende alsoe suspect zynde.

Gevraecht vanden kerckescheynders tot *Wessem* ende die met ende daer toe gegheven hebben gehad, seyt hy, depositant, dat de kerckeschender de selve gescheynt gehad. Gevraecht vanden nieuwe predican(t wie de) selven tot *Wessem* gebrocht hebben (en de) selven geconverseert, seyt hy, depositant, II predicanten aldaer gebracht te zyn, genoempt *Thomas van Torn*, ende *Lambert van Baex*, pastoor geweest tot *Baex*, nu fugitiven, ende dat de voerscreve *Lambert* ende *Thomas* zyn gelogiert geweest ten huysse van *Jan Joosten* ende *Deryck Vynckebosch*. Orcont syn hantschrift. Onder stont. H. Lenart van Hamel. Heer *Hubertus Blisius*, nu vicepostor op *S. Stevensweerd*, ende vicarius gtanderen tyde geweest tot *Wessem*, out om-

trent XL jaeren, geciteert ende gevraecht van wegghen Con. Majs. vander gelegentheyte ende qualiteyt der officieren, borgermeesters ende schepenen enz. vander stadt Wessem, seyt hy, comparant opten eedt van zyn priesterschap waer te zyn, dat onder de schepenen aldaer, eenen genoempt Deryck Vynckbosch der geusen aenhengicht is geweest, en een calviniaen zynde hem depositant suspect is. Ende dat Jan Joosten secretaris, een calviniaen is, ende blasphemie gesproocken opt heylige sacrament, oock gebannen geusen ende straetscheynders onderhouden hebbende. Ende dat Deryck Vynckbosch de kerckescheynders gelogiert heeft gehadt. Orcont syn depositants hantschrift. Onderstont aldus, Ita est, ut supra. Fr. Hubertus Blisius.

kerckescheynders geweest — — — mitten ghenen, die daer toe raet ende daet hebben gegeven, seyt hy comparant opten eedt van synder offitie con. Mat. gedaen, gehoort te hebben vuyt gemeyne faem, dat 5 off 6 mans persoonen gecommen zynde van Weerdt, hebben de kercke tot Wessem gescheynt als *Lem 1) van Kelst, Herman Benthens*, sonder die anderen weeten te noemen, ende dat de selvé kerckescheynders gelogiert zyn geweest ende onderhouden ten huysen van Deryck Vynckbosch off schryver, ende dat Jan Joosten principael is geweest vanden aenhangers der voirescreve kerckescheynders.

Gevraecht vande wederdoopers en andere sectarissen, seyt hy depositant dat Jan Joosten, Derick Vynckbosch, niet ten heyligen sacramenten gegaen hebben ende alsoe van theylige sacrament niet en houden, als hem depositant bedunckt.

Gevraecht vanden geenen, die den nieuwen predicant tot Wessem gebrocht heeft, ende gehaelt ten huysen van *Lyns 2) Herven Thys Severijns* zoon, alwaer men den wyn gedroncken heeft, die welcke ter plaetsche voirescreven alsoch te betaelen staet totte quantiteyt van XX potten, als hy depositant gehoort heeft van *Thys Engelen* oft aengen Poort, ende is van Ruremunde op Wessem gebrocht ten huysen van *Jan Joosten* voirescreven. Orcont syn hantschrift. Onderstont, *Leynert Gobbels 3)*

Gevraecht, wie den nieuwen predicant gebrach hebben, seyt hy depositant opten eedt van syne offitie, sulcx gedaen te hebben eenen genaempt *Jan Joosten*. Ende dat die nieu-

- 1) Lambertus.
- 2) Laurentius.
- 3) Leonard Gubbels.

we predicant, genaempt *Lambert*, gehaelt is ten huise van *Lyns Herven* tot Ruremunde byden voerscreven Jan Joosten noch present. Et nescit scribere.

Gerit van Beeck, vuyte lande van Valckenborg gebooren, schoolmeyster ende coster geweest tot Wessem inden jaere 65 ende 66, ende nu woenende tot S. Stevensweert, out omtrint XXXII jaeren, geciteert ende gevraecht, wat oorsaecken halven hy comparant verjaecht is geweest vuyt Wessem inden jaere 66, seyt hy comparant opten behoorlicken eedt daer toe gedaen dat sulcx geschiet is, om dat hy deposant catholicque geweest is, gelick alnoch, ende dat van die principaelen autheurs van dien geweest is *Deryck Vynckebosch*, als daer toe geport ende gesolliciteert zynde geweest vanden ouden graevinne van Horn weduwe, alsmen gemeyndelich seyt.

Gevraecht, wie die kerck tot Wessem gescheynt hebben gehadt, seyt hy deposant de selve geweest te zyn zeeckere *van Weerdt*, sonder nochtans die selve weten te noemen, daer hy verigende, dat die kerckescheynders gelogiert zyn geweest by *Deryck Vynckebosch*. Oircondt syns deposant hantschrift. Onderstont aldus Gerardt Fynens van Beeck vuyt ten lande van Valckenborch, omtrent XXXVI jaeren, Jan Ingelen gevraecht opten eedt van zyne offitie wie de voirscreve predicant tot Wessem gebracht hebben enz. seyt hy deposant opten eedt van syne offitie Con. Mat. gedaen, dat de selve geweest zyn *Jan Joosten*, *Willem de Bode*, ende *Dierick Schreurs*, 2) (offt Vynckebosch) Orcondt syn hantschrift. Onder stont aldus *Jan Ingelen*.

Dryes Joosten, schepen tot Wessem, out omtrint L jaeren, geciteert ende gevraecht, wie den nieuwe predicanten tot Wessem hebben gebracht, seyt hy deposant op ten eedt Con. Mat. gedaen, dat sulx gedaen hebben *Henrich Valck*, Jan Joosten, (des deposants brooder) ende dat de selve predicant (genaempt *Lambert Baecxen*) gehaelt is geweest tot Ruremunde, sonder te weten nochans op wat plaetsche, ende dat de selve predicant is onderhouden geweest by *Jan Joosten* ende *Derick Vynckebosch*. Orcont syn hantschrift. Onderstont aldus, Andryes Joosten.

Jan Keyzers, schepen tot Wessem, out omtrint LVIII jaeren, geciteert ende gevraecht wie die kerckscheynders geweest zyn, seyt hy comparant byden eede daertoe gedaen ende affgenoemen, datter III mans persoonen van Wirdt commende tot Wessem aldaer tot Wessem de kercke gescheynt hebben, sonder nochtans yemant van dien weten

1) Hendrikus Schreurs.

te noemen, dan eenen — — — — —
Vynckebosch. Orconder syns hantscript onder stont aldus,
Jan Keyzers.

Deese jegenwoordige informatie is bevonden mitten ori-
naele taccorderen, by my

Guil. van Ghendt, commissaris tot Wirdt, enz.

DE NAVORSCHER.

EEN MIDDEL TOT

GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

TUSSCHEN ALLEN

DIE IETS WETEN,

IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER REDACTIE VAN

G. FULDAUER.

VIER EN TACHTIGSTE JAARGANG.

AMSTERDAM

ENGELHARD, VAN EMBDEN & Co.

1935.